

Թեանց պատմութիւնը ութը անգամ խտայերէն շարագրուած է, իրեք անգամ գաղղիարէն, իրեք լատիներէն, եօթը անգամ անգղիարէն, իրեք գերմաներէն, երկու անգամ Սլոնիացոց լեզուով, և մէյմէկ անգամ ալ Ղուսի տանացոց ու Տոլանտացոց լեզուով. ասոնց ամէնքն ալ տպուած են ընդ աշուտամբ Զանապարհորդոթիւն Մարկոսի Բոլոյի :

1299^ն երբոր Սէնեակեցիք ու Վենուացիք խաղաղութիւն ըրին մէջերնին, Սարկոս Բոլոյ ալ իր հայրենիքը դարձաւ, ուր որ խաղաղութեամբ ու հանդարտութեամբ անցուց իր կեանքը, իր արդեանցն արգասիքը վայելելով : Եւ ամէնքն ինչպէս ըսինք՝ Բիւրաւոր անունը կու տային իրեն, ինչուան իր գրքին ճակատն ալ այնպէս գրին :

Սարկոս Բոլոյ առաջինն եղաւ որ Չինաստան երթալու ճամբան Եւրոպացոց ծանօթացուց : Եւսպետ և շատերը նոյն միջոցին իրեն տուած ծանօթութեանցը չհաւտացին ու զինքը խաբէբայի մը տեղ գրին, բայց Ժամանակ անցնելով յայտնի եղաւ որ իրենց բարբանջմունքը նախանձու հետեւանք էր : Եւ հիմակուան նոր քննութիւններով ալ հաստատուած է՝ որ Բոլոյի հրատարակած տեղեկութիւնները ամենաճիշդ և ուղիղ են, բայց ի քանի մը քաղաքաց անուան փոփոխութենէն, որ ինչպէս հաւանական է՝ վեց հարիւր տարին վերջը փոփոխութիւն կրած կրնան ըլլալ :

Սերջապէս, հուշակաւորն Բոլոյ իր ծերութեան տարիները քաջուած անցրնէլէն ետքը, 73 տարուան կնքեց իր արդիւնաշատ կեանքը, և Սէնեակոյ Ս. Լաւրենտիոս ըսուած եկեղեցին թաղուեցաւ, ուր որ էր արգէն իր հօրը մարմինն ալ :

Բոլոյի Զանապարհորդութեանց ամենէն ընտիր և ամենէն կատարեալ տպագրութիւնն ի Բարիզ եղած է 1824^ն, զորն որ Աշխարհագրական ըսուած ընկերութիւնը ի լոյս ընծայեց գաղղիարէն :

ԲՆԱԿԱՆՔ

ԵՐԿՐԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Ձրոյ ընթացքները : (Տես երես 181)

Լմէն գետերու ջրոց զանգուածը փոփոխութիւն կը կրէ. տարւոյն մէջ մէկ կամ քանի մը անգամ ջուրերնին կը բարձրանայ անձրևներու առատութենէն, և ձեանց ու սառերու հալմանէն : Ուառ և Սեյն գետոց մեծագոյն աշունը 6-7 մէդր բարձրութեան կը հասնի, իրենց միջին ընթացքին մէջ, այն ինքն է յ()ուէան և ի Բարիզ. ընդ հակառակն հռենոս շատ աւելի նուազ կը բարձրանայ : Եւս տարբերութիւններն անկէց առաջ կու գան՝ որ օժանդակ գետոց աճմունքները զխաւոր գետոյն աճմանցն հետ միշտ մէկտեղ չեն հանդիպիր, կամ թէ ուրիշ խրամներու մէջ կը թափին :

Սակայն Եւրոպայի գետոց աճմունքները թէթեւ բան մըն են Բոլոյ և Բարիկայի մեծ գետերուն աճմանցը քով : Պրահմաբուդրա գետն, որ Վանգեսի պէս հիմալայեայ ձիւնապատ գագաթներէն կ'իջնայ և անոնցմէ դուրս կ'ելլէ Բնդոսի ելած կողմին հակառակ կողմէն, գրեթէ Վանգեսի չափ ջրոյ մեծ զանգուած ունի. բազմաթիւ օժանդակներով կը մեծնայ կ'ընդարձակի, և թէպէտ 500 միլոնէ պակաս է իր ընթացքը, ամառնային չորութեան միջոց այնչափ կը բարձրանայ իր ջուրը՝ որ բոլոր զանգուածոյն երրորդ մաս մը դուրս կը գեղու : Իր շրջաբերական յորդութիւններն անանկ առատ են, որ բարձր Եսամայ երկիրը ճշգիւ խօսելով ջրի տակ թաղուած է յունիսի 15^ն սկըսեալ մինչև սեպտեմբերի 15^ն : Երբոր Պենկալայի մէջ Վանգեսի հետ կը միանայ, այս երկու գետերը կ'ողողեն բոլոր ցած երկիրն իրենց անթիւ ջրանցքներովը : Չինաստանի հօսակ-

Հոյ և Լանկ-Չէ-Վիանկ գետերուն ողողմունքներն ալ շատ յորդ են . մարդկային արուեստով շինուած ջրանցքներ կը հաղորդեն այս գետերն իրարու հետ անոնց ընթացքին ստորին մասին մէջ , ուր ջուրը կը բարձրանայ 400 մղոն ընդարձակութեամբ տեղւոյ վրայ : Լանկ-Վիանկայի և մասնաւորապէս հարաւային Լանկ-Վիանկայի գետոց պարբերական յորդութիւններն երբեմն ջրհեղեղի կերպարանք կ'առնեն . Բարակուայ գետը , ինչպէս Բարանա ալ , անանկ արտաքոյ կարգի կը զեղանի , որ 1812 տարւոյն յորդութենէն մեռած կենդանեաց անթիւ բազմութեան գէշերը ահաւոր փոխադրական հիւանդութիւն մը պատճառեցին : Երկուսն ալ անասկար են նաև ()րենօքի ողողմունքներն , որոնց նախ ընթաց նշան իր յոքնածիւ օժանդակաց յորդութիւններն են :

Լանկ-Վիանկայի մէջ այս ողողմունքներն աւազակոյտներ կը ձևացնեն , որ երբեմն բոլորովին կը խցեն գետոց առաջը , և այն նեղ ջրանցքներն որ մերձաւոր գետերն իրարու կը միաւորեն , բաժանման տեղերը կը փոխեն և ջրոց նոր բաշխումն կը պատճառեն : Արտեւսն որ հաղորդակցութեան բնական ջրանցքներ կամաց կամաց երկու օժանդակ կը դառնան և խոտորնակ ամբարձման մը պատճառաւ իրարու հակառակ զառ 'ի վայրեր կը սկսին քալել . իրենց ջրոց մէկ մասը դէպ 'ի գլխաւոր ընդունարանը կը մղուի , և ընդ մէջ երկու զուգահեռական յատակացն պատնէշ մը կը ձևանայ որ առջի հաղորդակցութեան հետքերն ալ կը ջնջէ : Լանկէ ետքը երկաջի բաժանմունքներն չեն միացըներ իրարու հետ զանազան ուղղութեամբ գետեր . և թէ որ մեծ ողողմանց միջոց դարձեալ նոր ճիւղերու բաժնուին , թէպէտ ջրերը կը հեռանան սկզբան գլխաւոր ընդունարանէն , բայց աւելի կամ պակաս երկայնութիւն ջրանցքներ ընելէն ետքը նորէն կը դառնան 'ի նա : Են առնէն սահմանները կը սկսին որոշուիլ , որ առաջ անորոշ և անհաստատ էին . և դարերէ ետքը՝ եր-

կրիս վրայ եղած ամէն շարժուն իրաց ազդեցութեամբն , ինչպէս ջրոց , աւազակոյտներու և աւաղի , գետերու յատակները կը բաժնուին , ինչպէս որ մեծ լճերը կը բաժնուին և ինչպէս որ ներքին ծովերը իրենց հին հաղորդակցութիւնները կը կորսնցընեն :

Լանկ երկաջի բաժանում մըն է որ ()րենօք գետը կը հաղորդէ Լանկ-Վիանկայ գետին հետ Լուայնիա կամ Սիոյ-Վէկրոյ գետով : Լանկ-Վիանկայի մէջ ալ նոյն տեսակ երեւոյթներ կը տեսնուին . Սեւեակ գետն և իր օժանդակներէն շատը , ինչպէս Ֆալէմէ ըսուածը , կը ձևացնեն բնական ջրանցքներ , որոնք ամէն տարի կը լեցուին ու կը պարպուին և որոնցմէ ոմանք ընդարձակ տարածութիւն ունին : Սովորական ժամանակ՝ այս ջրանցքները գետին մէջ կը թափեն իրենց ջրերը . բայց երբոր առատ անձրևներէ ետքը գետը կ'ուռի , այս ջրերը կը բարձրանան այդ խրամներուն մէջ և այն ատեն հոսանքին ուղղութիւնը կը փոխուի :

Վետերն իրենց բերաններուն մօտ ծովուն մէջ թափած ջրոյ զանգուածոյն համեմատ լայնութիւն կ'առնեն . և տեսակ մը խորշեր կը ձևացնեն , որոնց մէջ անոյշ ջուրն ու աղի ջուրն իրարու կը յաջորդեն մի և նոյն յատակի վրայ : Սակայն կան նաև ծովու մօտ լճակներ , կամ ճահիճներ ալ որ երբեմն ծովուն ջրովը կը լեցուին , երբեմն ալ անոյշ ջրով : Ես երեւոյթը տեսնուած է նաև Լիմֆիորտի վրայ (Տանիմարայի Երկրանտ գաւառը) , որ հազար տարուան միջոցի մէջ իրեն և ուղիւնոսին մէջ եղած աւազէ պատնէշին չորս անգամ ցրուելովն ու չորս անգամ նորէն զիջուելովը՝ չորս անգամ անոյշ ջրով ու չորս անգամ ալ աղի ջրով լեցուեցաւ :

Տնիւթեր գետն ալ տեսակ մը խորշ ունի , որ Լիման կ'ըսուի , և որուն նըմանը շատ գետերու բերաններն ունին . այս բերանները երբեմն խիստ շատ ընդարձակ են , ինչպէս օրինակի համար՝ Լանկ-Վիանկայ գետին բերանը : Պալլաս աշխարհագիրը 10 փարսան

կը հաշուէ ասոր լայնութիւնն ընդ մէջ Պարրայի և Ռիոյ-Պրանզոյի միջև 'ի Ս. Լորիսաբէթ : Ռիոյ կողմանէ ալ յայտնի է որ գրեթէ մէկ մեծ գետ մը չկայ որ մէկ բերնով մը միայն ծով թափի . ամէնքն ալ քիչ շատ առաջներ կը բաժնուին . շատ անգամ ալ խել մը գետեր իրարու հետ միանալով՝ իրական ծոց մը կը ձևացընեն : Ռիոյ որ այս տեսակ ծոցեր կը տեսնուին , հոն Գէլա չգտնուիր , որուն օրինակ կրնայ ըլլալ Վաղղիոյ մէջ՝ Վիրոնտ գետը , որուն հետ կը միանան Կառն և Տորտոնեը գետերը . Լմերիկայի մէջ ալ Ռիոյ տէրա Բլադան , որ իրական ծոց մը կը ձևացընէ գրեթէ 50 փարսախ լայնութեամբ , ուր կու գան կը թափին Բարանա և Ռուկուայ գետերը :

Կան գետեր ալ , մանաւանդ հարթ երկիրներու մէջ , որ կ'երթան կը պարպուին լայնատարած լճերու մէջ , ինչպէս Բիոյ մէջ Հիմէնտ գետը Համունի մէջ կը թափի , որ անհուն ընդունարան մըն է ջրոց Սէքեստանի մէջ , Պուլունճիրկոյ գետը՝ Վարանուրի մէջ , Լիկուսկոյ՝ Լոպուրի մէջ , և Լիլի՝ Պալքալ լճին մէջ : Բնդհանրապէս խօսելով՝ բոլոր Բիոյ կեդրոնը լի է այս ճահիճներով , որ բերնի տեղ կը ծառայեն գետերու : Երբ իսկ Բրալի ծովը , որ կ'ընդունի Լմու-Տարիա և Սիր-Տարիա գետերը , նոյն տեսակ ընդարձակ ընդունարան մըն է : Լիբիկէի մէջ ալ բազմաթիւ են այս ընդունարանները . բաց 'ի Սահարա գտնուածներէն , կեդրոնական Լիբիկէի մէջ Չատ Ըսուած հսկակաւոր լիճն որ կ'ընդունի զՇարրի , ընդարձակութեան կողմանէ Բրալի ծովուն հետ կը բաղդատուի . 'ի հարաւային Լիբիկէ ալ կ'երևնայ որ Լիկամի լիճը ներքին մեծ ծով մըն է : Բայ երկիրներուն արտաքոյ կարգի տալով թիւեր առատ գործիացում մը կը պատճառէ յերեսս այս լճերուն , որոնք այս պատճառաւ կրնան նոր ջրեր ընդունիլ առանց զգալի կերպով աճելու : Լմերիկայի մէջ աւելի քիչ են այս տեսակ լճերն ուր ջրոյ ընթացքներ կը

թափեն իրենց վերջին ալիքները . և մանաւորապէս իրենց ընդարձակութիւնը շատ նուազ է և Չատ լճին ու Բրալի ծովուն նման մը չգտնուիր մէջերնին : Հիւսիսային կողմերն են աւելի մեծերը . իսկ հարաւային Լմերիկայի մէջ՝ Լոս Բորոնկոս լիճն ուր կը պարպուի Ռիոյ-Տուլէն (Բրալէնդի-նայի հասարակապետութեան մէջ) , բաւականապէս մեծ է : Բայ հասարակապետութեան և անոր սահմանակից երկիրներուն մէջ այս տեսակ լճերը աւելի յաճախ կը տեսնուին , որոնք շատ անգամ իրարու հետ հաղորդակցութիւն ունին 'ի ձեռն գետոց , որ աւելի խրամ և ջրանցք կրնան ըսուիլ այս առթիւ մէջ : Բայսպիսի ջրանցք մը կայ 'ի Պուլիլիա՝ ընդ մէջ Վիգիգագա լճին և Ռլլակասի մօտ եղող ուրիշ լճի մը , և ընդ մէջ Բրալէնդիկայի հասարակապետութեան հարաւային արեւմտեան կողմին զանազան լճերու : Հիւսիսային Լմերիկայի մէջ ալ , մանաւանդ 'ի Լորն Բրիտանիա , կան այսպիսի հաղորդակցութիւններ , ինչպէս օրինակի համար՝ ընդ մէջ Լիբիսսինկ լճին , Լրոքուա լճին , որ Հուրոն լճին ծոց մըն է , Վէմիսգամինկ լճին և խել մը ուրիշ մերձաւոր լճերու : Լարոպայի հիւսիսային կողմը , 'ի Ռուսաստան և Շուետի երկիրը , նոյն երևոյթը կը նշմարուի . Լատուկա , ()նէկա , Սայմա , Պիեյոյ-Շէրոյ , Սոտոյ և Լլէմէն լճերը՝ գետերով իրարու հետ կը հաղորդակցին :

ՕՒԵՐԵԻՈՒԹԱՐԱՆՈՒԹԻՒՆ

Չմեռուան սաստկացոյն ցոյրտերը :

Երբ երկրագնտի մը վրայ մէկն էր . կրիս սաստիկ ցուրտ կէտերը կը փնտռէ , բնականապէս աչքը աւելի բւեռին սառուցեալ գաւառները կը նայի , ուր վեց ամիս ամբողջ արևն ոչ իր լոյսը և ոչ ջերմութիւնը կը թափանցէ : Բռաջին